

Czigány György: Álmodok Ninivéből

Ismerem a gyanakvást: lehet-e költő — sőt valódi, jó költő —, aki a rádió legnépszerűbb műsorait szerkeszti, akinek nevéhez és arcához számos televíziós siker fűződik? Czigány György egyik legrokonszenvesebb vonása, sajátos adottsága, megnyerő képessége, hogy tökéletesen el tudja magában választani a költőt és a riportert-szerkesztőt, a költészetet és az interjút-publicisztikát. A kamera előtti gondolatait nem öltözteti irodalmias szövegekbe; ha verseit olvassuk, nem érezzük egy népszerű és sikeres „sómen” jelenlétét. Igényét költészetére hitelesíti: „Verseimben csak azt írom meg, amit másképp nem tudok elmondani.” Az *Álmodok Ninivéből* harmadik önálló verseskötete. Czigány György ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely kamaszfővel érte meg a háborút, közelről ismeri a szenvedést, a nélkülözést, a szeretetétlenséget; a kudarc, a veszteség, a vereség történelmi tapasztalattá sűrűsödött benne. „Már láttam ilyen arcot... — olvassuk a kötetben. — A férfiét, karácsony este, akinek aznap agyonlőtték a feleségét a Németvölgyi úton.” Pesten született, de a gyerekkori eszmélés évei Gyórhöz, a révfalusi Duna-parthoz kötik. Zongoraművész diplomát szerez a Zeneakadémián, de zenei műveltségét nem a pódiumon, előadóként, hanem a rádióban és a televízióban riporterként, szerkesztőként kamatoztatja. Munkájának nagyobb hányada a művészi értékek, más alkotók műveinek a közvetítése, de okkal hiheti, hogy a költészet gazdag és sokszólamú karában alkotóként is helye van. Új kötetét két hosszabb versciklust (*Révfalusi rekviem*, *Álmodok Ninivéből*), egy, a költészet és a próza határán mozgó lírai hangoltságú novellát, valamint négy ciklusba elrendezve mintegy fél-száz verset tartalmaz. „Verseimben nem »vallani« szeretnék: (azokon kívül pedig különösképpen nem) csak valami érdekeset, fontosat megmutatni” — mondja magáról. Mit jelent ez a „megmutatás”? Mit sikerült a költőnek a „lényegből” visszaadni, az így még el nem mondott világból „fölmutatni”? — A költészetben, a költői ars poetica felől nézve két rétege van a kötetnek. A szélső pólusokon az úgynevezett leíró, impresszionisztikus versek és a nem reflexív költészet, a tudatlóra körébe sorolható költemények helyezkednek el. Költészetére rétegezettségét két leggyakrabban, valóságos kulcsmetaforaként előforduló szavával jellemezhetjük. Érzelmű tartalmú, leíró jellegű, reflexív verseiben minduntalan a „táj”-at emlegeti; elvontnak ható, gondolati tartalmú, tárgyiasított verseiben legsűrűbben a „lét” szerepel. Ez persze merev sarkítás, éles megkülönböztetés, s csak arra jó, hogy jelezzük, hol helyezkedik el Czigány költészetére a mai magyar líra sokszólamúságában: a személyes élmények és benyomások megfogalmazása mellett/helyett a lírai kifejezés nem reflexív útjait keresi.

Ma még úgy tetszik, hogy a leírás, a „táj” elevenebben, érzékletesebben, szuggesztívebben szólal meg lírájában, mint a „belső végtelen”, a létélmény visszaadása. A vizuális kifejezőmód eszközeit, a kamera törvényeit ismerő költő mintha leginkább itt kamatoztatná ismereteit. Gyöngéden, szeretettel, máskor ironikusan néz a világra, élesen metszett, hiteles és érzékletes képekben jeleníti meg a gyerekkor emlékeit, érzéki benyomásait, a kinti világ látványát, az „alvó, lakótelepi szörnyek”-et (*Itt, Kórház-kert, Húsz megkezdett mondat* stb.). Persze, ezek a versek sem a régi értelemben vett leíró költemények: a közvetlen élménytől a vers „eltávolodik”, csak halványan sejlik a gondolatot kiváltó emlék vagy kép. Mindenekelőtt a benne keltett hatást írja

meg, önmagáról áttételesen vall, képei mindig kicsit átlépnek az álom, a képzelet síkjára, szürreálisan jelennek meg (*Fehér mondat*). Vannak egészen riportszerű leírásai, utazások élményét visszaadó följegyzései (*Egy utazás naplójából, Lakótelepi leltár, Egy régi írkból*), és vannak költemények, amelyekben a kép, az érzéki világ belső tájjá alakul át. Írjuk ide egyik szép, tömör és érzékletes lírai villanását, a kinti és a benti tájat sikeresen összekapcsoló pillanatképét: „Heverték láthatatlanul. / Egyszercsak: állnak! Fölkelt / a földről minden árnyék. / Füstként a fák: a figyelem / testesül meg lassú, emelkedő / soraikban. A szomorúság / páros ívében, mielőtt / ami nincs, megtörténik.” (*Az éjszaka vége*)

Az élmény tárgyiasítása, az elvonatkoztatásra, a lírai absztrakcióra való törekvés a kötet számos versében megfigyelhető. A „tájkép”, a látvány átrendezése, a realista kifejezőmód átkomponálása a legjellemzőbben talán éppen abban a versben valósul meg, amelynek a címe is ez: *Tájkép*. „Megfejtés nincs, maga marad a táj, / látvány, mely nélkülünk itt andalog...” — írja. A címet akár idézőjelbe is foglalhatta volna a költő. Másutt az elvonatkoztatás, a „belső táj” megragadása erőteljesebb, s már a címbe iktatott elvont fogalom figyelmeztet rá: *Hűség, Enyém, Álom, ötközeli képben* stb. A magány, az árvaság, a darabokra hullt létezés-élmény szövi át ezeket a verseket, a megváltozott idő-élmény, a pillanatszerűség, az elmúlás érzékelése fejeződik ki bennük. Az érzékletes képeket itt fogalmi kifejezések, a közlést és a kijelentést kérdések, tört, befejezetlen mondatok váltják föl. Az eset helyett a széljegyzet, a játék helyett az epilógus, a találkozás helyett a búcsú, a halál megidézése helyett a rekviem, a képek helyett az álmok — mindig verscímeekre és versekre utalunk ezekkel a szavakkal — válnak fontossá. Szó szerint is idézhetjük a kötet legszebb darabjának, a költő létélményét remekül megfogalmazó *Glosszák a Genezishoz*-nek egyik sorát: „csak az való, mi összerakhatatlan”. Sejtelmes, többértelmű költemények ezek, az alany hiánya, a lecsupaszított versbeszéd, az érzékiből az elvontba (és fordítva) történő gyors váltások, a megszakítások és közbevetések szövik át a sorokat. Ami jelen van bennük: a műves megformálás, a nagyfokú verskultúra, az eszközök, a versnyelv tökéletes kezelése, ismerete. Ami múlhatatlanul belénk égetné a verseket: a mélyebb szuggesztivitás, az elemek közötti nagyobb feszültség, a személyiség, az egyéni sors elemibb vállalása.

Czigány György nagy formakultúrájú költő. Biztos kézzel ír mottószerű verset a zene ünnepére, és burkolt — kétszeresen is burkolt — szerepversben, Zoszima sztarc „nevében” köszönti az idős Illyés Gyulát. Hol sorokon át indázó, barokkosan díszes mondatokban beszél, hol gondolatjelekkel töri meg mondatait, vagy jelzi a befejezéstelenséget. Megosztja műveltségélményét az olvasóval, megidézi Szent Margit és Mikes alakját, és versebe szövi legszemélyesebb élményeit, családja alakjait. Választékos asszonanszaival zenét „lop” a versbe, de ugyanilyen jól a kezéhez simul a szabadvers és a prózavers is. Kitűnő mesterektől tanult, a legtöbbit talán Pilinszkytól és Weörestől (az előbbire néhány biblikus-vallásos jelkép, az utóbbira az elvonatkoztatásra való törekvés emlékeztet), ugyanakkor saját hangja, egyénisége is van. Kedveli a többrészes kompozíciót, a ciklusos formát, de emblémaversei, epigrammatikus megfogalmazásai is sikerültek. Úgy tetszik, Czigányt a formai kötöttségek nagyobb belső feszültségre ösztönzik. A filmszerű képek, a merész vágások, a részek nem mindig állnak össze versgegésszé, a ciklusok töredékesek maradnak, illetve a nagyobb kompozícióknak is azok a legsikerültebb darabjai, ahol a

laza, oldott formák helyett kemény poétikai szabályokhoz kell alkalmazkodnia. Ilyen például a *Révfalusi rekviem* VIII. darabja, egy remekül megformált szonett, és ugyancsak a ciklusnak a XII. darabja, egy tökéletesen szép, modern dal:

*Küldöm, apa — este van, este —
ezt a napot, ezt is utánad.
Darab gyermekeink testéből.
Rész a folyamatos halálból.*

*Megindul velünk üres ágyad.
A Göncöl-szekeret előzi.
Este van, este —
törünk az egyetlen ostyából.*

Czigány György a „másképp el nem mondhatót” írja versbe. Költészete az élménylírától elmozduló mai magyar poézis egyik változata. Figyelmet érdemlő kísérlet a lírai „vallomás” helyett a lírai „megmutatás”-ra. (*Szépirodalmi.*)

TÜSKÉS TIBOR

Kiss Benedek: Napok és szemek

Kiss Benedek költészete az idők folyamán feltűnő metamorfózison ment keresztül annak ellenére, hogy eredendő színeit, elven természetlátását, a létezés titkaira való szinte gyermeki rácsodálkozását éppúgy megőrizte, mint mívesen érett formatudását, mesterségbeli jártasságát. A változás inkább a költői magatartásban figyelhető meg. Pályakezdekéskor erősebben vonzódott az úgynevezett küldetéses, közvetlenebbül sorsproblémás, közvetlenebbül közösségi vállalású költészethez. Ősztönzőként vállalt elődei és közvetlen kortársai egyaránt ezt a líratípust erősítették benne. Mostanról visszatekintve úgy látszik: bizonyos értelemben belső hajlamai ellenére is. Ebből következett, hogy költészete a nagyívű pályakezdekés után egy időre elbizonytalanodott; helyesebben megfogyatkoztak a versei. A bemutatkozó antológiák (*Elérhetetlen föld, Költők egymás közt*) és a két első kötet (*Gazdátlan évszak*, 1970; *Békesség nektek, utak*, 1973) után csak 1982-ben jelent meg a *Szemem parazsa mellett* című kötet. A *Napok és szemek* 1985-ben ily módon a negyedik verseskötete Kiss Benedeknek, s bár néhány darabot korábbi terméséből is tartalmaz, egyértelműen az új versek bő áradását mutatja. Kiss Benedek második magára-találása jórészt a meditatív-kontemplatív költészeteszmény uralomra jutásával kapcsolható össze. Új kötetében persze azt is egyértelműen megfogalmazza, hogy ezt a költészetet nem a közösségi elkötelezettségű líra ellenében, hanem annak új változataként kell értelmeznünk az ő szándéka szerint. A ciklusok elé emelt régebbi verse, a *Számvetés-féle, félúton* erről is beszél. A rész az Egészet sajogta, fájta magában, s ebben az önkitágító, egészre tekintő küzdelemben maradt alul, vált szaggatottá. S bár a küldetésvállaláskor is tudta, hogy